

Grannlandets ansvar

Finland har med sin traditionella östpolitik välfungerande kontakter i Sovjetunionen vilket lett till att finländska massmedia med beundransvärd snabbhet kunnat ta pulsen på den estniska utvecklingen.

Utnyttja dessa kontakter i förmedlande syfte mellan vårt broderfolk och vår östra granne, skriver författaren, som är född av estniska föräldrar.

Esterna måste själva få avgöra vilka instrument de vill använda för att nå sitt mål, men de nordiska länderna måste genom personliga kontakter och via massmedia omsorgsfullt följa händelserna i Balticum och ge dem publicitet.

Jutta Zilliacus, som varit riksdagsman för Svenska folkpartiet, är kolumnist i såväl finsk- som svenskspråkiga tidningar och tidskrifter.

När Mauno Koivisto efter president Urho Kekkonens överlångade egid valdes till Finlands president, var den allmänna åsikten bland medborgarna att det finländska samhället hädanefter skulle bli öppnare och debattklimatet generösare. Så skedde också vilket delvis var presidentens förtjänst men delvis en följd av den förändrade världsbilden. Framför allt gällde det den nya situationen i Sovjetunionen, vars glasnost och perestrojka också gav den finländska utrikespolitiska debatten en bredare marginal än nånsin tidigare.

Allmänt känt och ofta kritiserat är ju att vårt speciella förhållande till det östra grannlandet passiverat, för att inte säga släckt, den utrikespolitiska diskussionen. Långa tider förstod man under själva begreppet "utrikespolitik" uteslutande Finlands förhållande till Sovjetunionen. Passiviteten hade tre orsaker: en historisk, en konstitutionell, men också en beroende av president Kekkonens sätt att med järnhand styra landet. Där fick inrikespolitiken alltid vika för de utrikespolitiska intressena.

Den historiska infallsvinkeln tarvar knappast någon närmare analys. Ett litet land som förlorat två krig mot en stark stormakt, men som mot alla förmodanden ändå undgått ockupation var tvunget att leva pragmatiskt ooh balansera på en lina utan skyddsnät

Vad det konstitutionella angår är det, i motsats till Sverige, enbart statsöverhuvudet som enligt regeringsformen bestämmer om förhållandet till utländska makter och fattar de utrikespolitiska besluten. Däremot står det ingenstans skrivet att han även skulle ha befogenheter att stävja den fria och öppna åsiktsbildning-

en. Ändå har så skett och då har det berott på legitim försiktighet, politisk realism och "nationell egoism" i tider då ömsesidig osäkerhet rådde mellan Finland och Sovjetunionen, och då förtroendefulla relationer ännu inte existerade mellan de forna fiendeländerna. Men när läget normaliserats och någon misstro rimligtvis inte mera borde existera på någondera sida, var tiden mogen att låta på de rigorösa restriktioner man anlagt på den fria debatten.

Fortsatt försiktighet

Koivisto har emellertid fortsatt på den inslagna försiktighetsvägen trots det förändrade internationella läget. Den nya situationen i Sovjetunionen har dessutom ställt Finland inför ett besvärligt problem: hur bör vi reagera på utvecklingen i vårt östra grannland, som nu öppet piskar sig självt för begångna försyndelser – som vi välsignat med tystnad? Vårt vänskapliga förhållande har ju byggts upp i en tid då umgänget med östblocket präglades av stel formalism, och då till och med det kyliga finska folket tvangs in i ett för dess mentalitet främmande beteendemönster där vänskap, samarbete och bistånd måste uttryckas i liturgiska termer.

Problemet aktualiserades under utvecklingen i Balticum och enkannerligen i Estland, vårt brödrafolk. Den nya sovjetiska öppenheten inbjöd ju till kommentarer och ståndpunktstaganden som under den formella tiden hade varit otänkbara. Det är inte särskilt länge sedan den finländska utrikespolitiska realismen fungerade så, att vi anlade stor försiktighet och rentav idkade självcensur i situationer där vi fruktade en negativ sovjetrysk

reaktion. Också president Kekkonen hade på sin tid starkt kritiserat den "nålstingspolitik" mot Sovjetunionen han ansåg tidningspressen idka, och till och med hotat med repressalier om inte redaktionerna sanerade insändarspalterna och debatten!

Massmedial lössläpphet

Med den gorbatjovska glasnosten och perestrojkan var dock alla dessa försiktighetsåtgärder och förhållningsregler som bortopade – massmedia lade inga band på sig när det gällde att bevaka och följa upp händelserna i Estland.

Koivisto har fortsatt på Kekkonens utrikespolitiska försiktighetsväg trots det förändrade internationella läget.

Det här försatte den finländska utrikespolitiska ledningen, parlamentet, regeringen och höga myndigheter i en obekvämsituation. Dessa hade ju i decennier disciplinerats till sträng fåordighet i utrikespolitiska konflikter. En hel generation hade med modersmjölken insupit Kekkonens visdomsord att Finland i internationella konflikter alltid agerar enbart "som läkare, aldrig som domare."

President Koivistos första reaktion på den nya massmediala "lössläppheten" i fråga om Estland var avvisande och machiavelliskt kylig. Han bet sig fast vid den officiella utrikespolitiska linjen, som föreskriver icke-inblandning i andra länders inre angelägenheter. Han betonade igen en gång att Finland inte befattar sig med folkrörelser eller organisationer, enbart

med stater. Då utvecklingen i Estland stod under regi av en enskild sovjetrepublik folkfront, var det lätt för presidenten att stänga visiret inför massmedias och allmänhetens vidare frågvishet.

Sedermera har presidenten något mjukat upp sin attityd — i sitt nyårstal önskade han rentav välgång åt utvecklingen i Estland! — men utan att avvika från statsförfattningen och dess strama utrikespolitiska linje.

För esterna har det varit livsviktigt att ha Finland som ett fönster mot Europa.

Välfungerande Sovjet-kontakter

Att finländska massmedia med beundransvärd snabbhet kunde ta pulsen på den estniska utvecklingen berodde tvevelsutan på att Finland med sin traditionella östpolitik skapat sig exceptionellt välfungerande kontakter i Sovjetunionen.

Bättre än något annat folk i väst har finländarna kunnat utnyttja dessa och orientera sig i en situation, som rättvisligen kunde uppfattas som kaotisk och motstridig. När den estniska "sjungande revolutionen" utbröt kunde finländska massmedia samt konst- och kulturorganisationer omedelbart slå till. I dag fungerar kontakterna bättre och på en bredare basis än någonsin och kulturutbytet rentav blomstrar.

Estlands fönster mot Europa

För esterna har det varit livsviktigt att ha Finland som ett fönster mot Europa, men man bör heller inte underskatta de vidare

vyer finländarna har fått genom de nya aktiviteterna länderna emellan. Djupt deprimerande har det emellertid varit att få full inblick i de estniska förhållandena och den omänskliga grymhet ockupanterna har utövat på ett försvarslöst litet folk. Avslöjandena om den bottenlösa tragiken får en också att vämjas vid lögnen vi fått leva med i snart femtio år.

Trots massmedias aktiva bevakning av utvecklingen har den finländska debatten varit förvånansvärt måttfull. Tragiska erfarenheter av gångna tiders reformförsök i Polen, Ungern och Tjeckoslovakien har förtagit finländarna lusten att löpa linan ut och till exempel stöda sådana politiska strävanden som kräver Estlands avskiljande från Sovjetunionen, samt en återgång till förkrigstida borgerligt statsskick och styre. Det finns ju inga garantier för att den minoritet som i Estland gjort sig till tolk för denna inställning, inte består av en grupp provokatörer, som infiltrerats i landet av motståndarna till perestrojkan, den s k interrörelsen.

Estnisk realism

Esterna är ett realistiskt och förnuftigt folk. I inget fall när de några önskedrömmar om att Sovjetunionen någonsin skulle avstå från den yttersta makten över sina republiker, varför det gäller att göra det bästa av situationen och procedera steg för steg mot en större ekonomisk autonomi, rätten till det egna språket och sin kulturidentitet, samt icke minst stävande av den oproportionellt starka och förödande invandringen till Estland från andra, ännu sämre lottade delar av Sovjetunionen. Därför tror jag att också vi, Estlands brödrarfolk och vänner, bäst kan stöda ester-

na med att strikt hålla oss till deras egna klart utstakade och formulerade målsättningar, och beakta den estniska folkfrontens och den politiska ledningens beslut och krav. Varken mer eller mindre. Jag tror inte det vore klokt att utur tryggheten i våra nordiska demokratier börja diktera våra förslag till politiska lösningar på det baltiska problemet, utan kunskap om de exceptionella förhållandena och den terror som folk där utsatts för. Situationen är fortfarande osäker och ingenting garanterar att våldsmaskineriet har satts ur spel.

Ändå bör vi heller inte slå ner esternas mod och framtidstro och bekymrat varna dem för att s a s gå för långt — vi måste låta dem avgöra vilka instrument de vill använda för att nå sitt mål. Vi måste låta dem sikta mot stjärnorna för att nå trädtopparna.

Utveckla handelsförbindelserna

Vad de nordiska grannländerna i detta skede kan göra för Estland är att vid sidan om det kulturella samarbetet utveckla också våra handelsförbindelser, dock med beaktande av landets egna önskemål, som inte alltid står i samklang med Moskvas. Här har Finland orsak att besinna sig och ändra kurs. Vi har ju av esterna kritiserats för att alltför villigt "gå Moskvas ärenden" när det gällt att exploatera Estlands naturtillgångar. Till exempel har vår byggnadsbransch villigt och kritiklöst mottagit ryska order och beställningar på olika byggen, vilka genomförda förstör miljön, stimulerar till stark rysk invandring, samt bidrar till att förtrycka det estniska språket och utarma kulturen. I framtiden måste de estniska, ryska och finländska intressena koordineras långt

bättre än hittills — framför allt får de estniska önskemålen inte nonchaleras.

Själv är jag optimist och anser, såsom esterna själva, att någon tillbakagång till Bresjnev-eran inte mera är möjlig. Utvecklingen går förhoppningsvis vidare i moderat takt och läget är under den estniska politiska ledningens och folkfrontens kontroll. I ett kritiskt skede höjde visserligen generalsekreterare Gorbatjov tonläget i sin kritik av de estniska lagreformerna, men man bör dock notera,

Estlands brödrafolk och vänner kan bäst stöda esterna med att strikt hålla sig till deras egna klart utstakade målsättningar.

att han ingalunda torpederade hela företaget. De flesta beslut som den estniska riksdagen fattade den 16 november 1988 är fortfarande i kraft!

Det finns goda grunder att anta att det estniska utspelet var väl underbyggt och reformens ramar i förväg fått grönt ljus från Moskva. De missförstånd som på vägen uppstod, hade sin orsak i bristande kontakter och koordination med Moskva. När de väl var utredda, kunde utvecklingen fortsätta i sakta mak.

Använd kontakterna

Man bör dock inte underskatta de faror som fortfarande lurar på vägen, icke minst på grund av den för västerlänningar obegripliga ryska mentaliteten. Det är dock ytterst viktigt att de nordiska länderna via massmedia, men också genom personliga kontakter, omsorgsfullt följer med händelserna i Balticum samt ger dem

publicitet. Den nya situationen i Sovjet tvingar makthavarna i Kreml att mera än någonsin ta hänsyn till den internationella opinionen. Det är vår plikt att vara på alerten och ge en handräckning där vi kan.

Här anser jag att Finland har speciellt stora förpliktelser att leva upp till. Vi har

Den nya situationen i Sovjet tvingar makthavarna i Kreml att mera än någonsin ta hänsyn till den internationella opinionen.

ju en förmånsställning genom de intima kontakterna med sovjetledningen. Dessa måste ju rimligtvis också kunna utnyttjas i förmedlande syfte mellan vårt broderfolk och vår östra granne. Vänner emellan måste man kunna tala öppet och förtroendefullt utan att riskera det goda förhållandet. En insats som "läkare, icke som domare" vore nu mer än önskvärd, om inte annat så för att pröva hållbarheten i detta slagord.

I tider då ett blad vänts i Finlands officiella utrikespolitik — fallet Arafat har ju mjukat upp doktrinen om att inte förhandla med andra än med existerande stater! — borde även vi i samförstånd med centralstyrelsen i Moskva kunna förhandla fram ett generalkonsulat i Tallinn. Redan den ständigt ökande och tyvärr något förvildade finländska turismen ger i praktiken orsak därtill.

Och någon makula på vår utrikespolitiska sköld riskerar vi knappast genom att exempelvis låta vår Moskva-ambassadör eller vår utrikesminister besöka Estland.

En aning avvaktande ställer jag mig dock till rena partipolitikerbesök i detta skede. Det gäller att där hitta en acceptabel balans i akt och mening att inte i onödan mata Gorbatjovs motståndare med argument om borgerlig provokation — en term som i Sovjet kan utnyttjas till snart sagt vilka illdåd som helst. Att jag här ömmar för Gorbatjov är naturligt, emedan han för närvarande utgör förutsättningen för att Estlands "sjungande revolution" ska lyckas.